

NOTAT

12. december 2017

STYRKET EU-FORSVAR KAN KOSTE INVESTERINGER I DANMARK

Kontakt:

Analytiker, Sarah Vormsby

+45 21 81 56 30

sav@thinkeuropa.dk

RESUME 11. december lancerede 25 ud af EU's 28 medlemslande det permanente strukturerede samarbejde for forsvar, PESCO. Danmark står sammen med Malta og Storbritannien som de eneste EU-lande, der ikke er med. Hermed cementeres Danmarks placering i periferien af EU's forsvarssamarbejde. Det kan betyde tab af investeringer i den danske virksomheder og få konsekvenser for Danmarks engagement i internationale operationer.

PESCO er bare ét ud af fire nye initiativer på forsvarsområdet i EU. Man igangsætter også en Årlig Koordineret Evaluering på Forsvar, Den Europæiske Forsvarsfond og Det Europæiske Forsvarsindustrielle Udviklingsprogram. Tilsammen skal initiativerne øge effektiviteten, synligheden og effekten af forsvarssamarbejdet, forstærke udviklingen i militært udstyr, og styrke den europæiske forsvarsindustri.

Fra dansk side regner man med at kunne deltage i Den Europæiske Forsvarsfond på trods af det danske forbehold. Det skyldes, at der er tale om et industripolitisk initiativ. Fonden er dog tilknyttet PESCO, hvilket betyder, at lande, der også deltager i PESCO, kan få større bidrag fra fonden. Det kan betyde, at danske virksomheder bliver fravalgt som deltagere i internationale konsortier.

Skal Danmark undgå forsvarspolitisk isolation i EU, kræver det et opgør med forsvarsforbeholdet. Det har aldrig været meningen med forbeholdet at begrænse dansk industris mulighed for udvikling og vækst. Ej heller har det været tiltænkt at begrænse Danmarks engagement i internationale operationer.

HOVEDKONKLUSIONER:

- Den 11. december 2017 blev det permanente strukturerede samarbejde for forsvar (PESCO) for første gang lanceret. 25 EU-lande er gået med i samarbejdet. Kun Danmark, Malta og Storbritannien står udenfor.
- Formålet med PESCO er at intensivere koordinationen af den militære udvikling i Europa, sikre de deltagende landes operationelle forpligtelser samt sikre flere forsvarsinvesteringer i EU-landene.
- Den 5. december blev PESCO-landene enige om foreløbigt 17 projekter, der skal kickstarte PESCO. Projekterne retter sig både mod det operationelle og det kapabilitetsmæssige.
- Tredjelande vil kunne deltage i PESCO-projekter, men foreløbig regner man ikke med, at samme mulighed vil gælde for EU-lande, der har valgt at stå uden for PESCO.
- Mens Malta til enhver en tid kan vælge at gå med i PESCO, er Danmark udelukket pga. forsvarsforbeholdet. Forbeholdet afskærer således Danmark fra at vælge at tilslutte sig.
- PESCO er bare ét ud af fire nye initiativer på forsvarsområdet i EU. Man igangsætter også en Årlig Koordineret Evaluering på Forsvar, Den Europæiske Forsvarsfond og Det Europæiske Forsvarsindustrielle Udviklingsprogram. Danmark kan foreløbigt kun deltage i Forsvarsfonden.
- Lande, der deltager i PESCO, får imidlertid adgang til 10 pct. ekstra finansiering. Selvom danske virksomheder potentielt har adgang til fonden, kan forskellen betyde, at danske virksomheder forbigås.
- Dansk udelukkelse fra PESCO kan også få konsekvenser for Danmarks engagement i internationale operationer. PESCO-landene kan vælge at benytte deres fælles forsvarskapacitet i f.eks. NATO-operationer eller FN-missioner. Her er det muligt at ikke-PESCO-medlemmer udelukkes fra deltagelse.

Den 11. december var en historisk dag for det europæiske forsvarssamarbejde. 25 EU-lande blev enige om at igangsætte det permanente strukturerede samarbejde for forsvar (PESCO). Det er første gang siden PESCO blev indskrevet i Lissabontraktaten, at medlemslandene gør brug af det tættere samarbejde. Hensigten er at intensivere koordinationen af den militære udvikling i Europa, sikre de deltagende landes operationelle forpligtelser samt sikre flere forsvarsinvesteringer i Europa.

Lanceringen af PESCO kommer i kølvandet på en række nye initiativer, som skal øge integrationen i EU's Fælles Sikkerheds- og Forsvarspolitik (FSFP). Det gælder bl.a. Den Europæiske Forsvarsfond, som blev lanceret i juni 2017, en Årlig Koordineret Evaluering på Forsvar (CARD), som skal sikre koordinering af nationale forsvarsplaner, samt Det Europæiske Forsvarsindustrielle Udviklingsprogram som Kommissionen vil lancere for at øge den europæiske forsvarsindustri konkurrence- og innovationsevne. Tilsammen skal initiativerne øge effektiviteten, synligheden og effekten af forsvarssamarbejdet, forstærke udviklingen i militært udstyr, og styrke den europæiske forsvarsindustri.

Denne udvikling kan imidlertid blive en udfordring for Danmark, som pga. forsvarsforbeholdet står uden for størstedelen af EU's forsvarssamarbejde og dermed også uden for mange af de nye initiativer. *Se figur 1.* Selvom regeringen forventer, at Danmark kan deltage i Den Europæiske Forsvarsfond, vil Danmark ikke kunne deltage i PESCO eller CARD. Dette notat giver en foreløbig vurdering af, hvad større integration på forsvarsområdet i EU kan få af betydning for Danmark. Det skal dog understreges, at det endnu ikke ligger fast, præcis hvordan Danmark får mulighed for at deltage.

Figur 1. Danmark på sidelinjen i EU's forsvarssamarbejde

Initiativ	Dansk deltagelse
Den Europæiske Forsvarsfond	Ja
Det Europæiske Forsvarsindustrielle Udviklingsprogram	Uvist
PESCO	Nej
CARD	Nej

Kilde: Tænketanken EUROPA.

Et tættere europæisk forsvarssamarbejde

Den 13. november underskrev 23 EU-lande for første gang en fælles underretning om at igangsætte PESCO. Kun Danmark, Malta, Irland og Portugal – og så Storbritannien, der er på vej ud af EU – underskrev ikke underretningen. Da PESCO formelt blev lanceret af udenrigsministrene den 11. december, gik både Irland og

Portugal imidlertid med i samarbejdet. Det efterlader Malta og Danmark som de eneste EU-lande uden for samarbejdet.¹

Deltagelse i PESCO er frivilligt, og medlemslandene kan altid vælge at gå med eller stå uden for, så længe de lever op til en række krav.² Men hvor Malta kan gøre brug af denne mulighed, har Danmark med sit forsvarsforbehold afskåret sig selv fra muligheden for at deltage. Det kan få betydning for både den danske forsvarsindustri og for Danmarks mulighed for at deltage i internationale operationer. De 25 EU-lande, som skal deltage i PESCO, er blevet enige om en række fælles forpligtelser for samarbejdet. De knytter sig til henholdsvis det kapacitetsmæssige og det operationelle.³ PESCO skal her ses som et instrument for landene til at udvikle deres forsvarskapaciteter og forbedre deres styrkers deployeringsevne.⁴

Når det drejer sig om det operationelle, understreger de fælles forpligtelser tilgængelighed og deployeringsevne. Medlemslandene forpligter sig her til bl.a. at gøre strategiske deployeringsstyrker tilgængelige, give substantiel støtte til FSFP-operationer og -missioner, samt at deltage og spille en aktiv rolle i de allerede eksisterende strukturer, der står for EU's eksterne aktiviteter på det militære område, f.eks. EUROCORPS. Kort og godt skal de operationelle forpligtelser skabe et incitament for, at PESCO-landene gør mere før og under EU's militæroperationer. Håbet er at afhjælpe de udfordringer, som EU's militære aktiviteter før har lidt under.⁵

Når det gælder kapaciteter understreger kriterierne i PESCO, at de deltagende lande skal samle og dele forsvarskapaciteter og i fællesskab udvikle nye, hvor det er nødvendigt. I Traktaten for Den Europæiske Union fremgår det, at landene via PESCO forpligter sig til at:

- investere mere på forsvarsmateriel og forskning,
- tilnærme deres forsvarsinstrumenter til hinanden,
- gøre deres forsvarskapaciteter tilgængelige,

¹ Defence cooperation: Council establishes Permanent Structured Cooperation (PESCO), with 25 member states participating, Rådet for Udenrigsanliggender, 11. december 2017, <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/12/11/defence-cooperation-pesco-25-member-states-participating/>.

² Jf. protokol 10 til art. 46, TEU

³ Notification on Permanent Structured Cooperation (PESCO) to the Council and to The High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy. Kan findes her: <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/12/11/defence-cooperation-pesco-25-member-states-participating/>.

⁴ Permanent Structured Cooperation: What's in a name?, Daniel Fiott, Antonio Missiroli og Thierry Tardy, EUISS, Chaillot Papers no. 142, November 2017.

⁵ Ibid.

- samarbejde om at reducere kapacitetsmangler,
- deltage i de fælles europæiske kapacitetsudviklingsprogrammer.⁶

For at gennemføre forpligtelserne under PESCO skal medlemslandene igangsætte en række fælles projekter. Den 5. december blev de deltagende lande enige om foreløbig 17 projekter rettet mod det operationelle og kapabilitetsmæssige. *Se figur 2.* Det er ikke obligatorisk for landene at deltage i alle projekter. Belgien regner f.eks. med være leder på ét projekt, deltage fem andre projekter og være observatør på fire.⁷ Hvordan landene fordeler sig på projekterne, er endnu ikke formelt offentliggjort.

Figur 2. 17 forsvarsprojekter skal kickstarte PESCO

Project	Leading country
European Medical Command	Germany
European Secure Software defined Radio (ESSOR)	France
Network of logistic Hubs in Europe and support to Operations	Germany Cyprus France
Military Mobility	Netherlands
European Training Mission Competence Centre (EU TMCC)	Germany
European Training Certification for European Armies	Italy
Energy Operation Function (EOF)	France
Deployable Military Disaster Relief Package (DMDRP)	Italy
Maritime (semi-) Autonomous Systems for Mine Countermeasures (MAS MCM)	Belgium
Harbour & Maritime Surveillance and Protection	Italy
Upgrade of the Maritime Surveillance System	Greece
Cyber Threats and Incident Response Information Sharing Platform	Greece
Mutual Assistance in Cyber Security and Cyber Rapid Response Teams	Lithuania
Strategic Command and Control (C2) System for SCDP Missions and Operations	Spain
Armoured Infantry Fighting Vehicle (AIFV), Amphibious Assault Vehicle (AAV), Light Tactical Vehicle,	Italy
Indirect Fire Support (EuroArtillery)	Slovakia

⁶ Traktaten for Den Europæisk Union, artikel 42(6), artikel 46 samt protokol om permanent struktureret samarbejde etableret ved artikel 42 i Traktaten om Den Europæiske Union.

⁷ Tweet af Pascal Heyman, Defense Policy Director for Belgium, 10. december 2017, kl. 23.18.

EUFOR Crisis Response Operation Core (EUFOR CROC)	Germany with France, Germany, Spain, Cyprus and Portugal
---	--

Note: Opgørelsen af 'leading country' er en foreløbig opgørelse baseret på den første offentliggjorte liste over PESCO projekter fra 5. december 2017. **Kilde:** La Coopération structure permanente prend son élan. Les quinze projects sélectionnés, Brussels2, 5. december 2017, <https://www.bruxelles2.eu/2017/12/05/la-cooperation-permanente-structuree-prend-son-elan/>; Declaration on PESCO projects. Kan findes her: <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/12/11/defence-cooperation-pesco-25-member-states-participating/>.

Selvom projekterne ikke er revolutionerende, kan de dog alligevel få betydning for EU's militære formåen. Både operationelt og kapabilitetsmæssigt er nogle af projekterne interessante. Det gælder f.eks. udviklingen af fælles armerede køretøjer, hvor de europæiske lande i dag har 37 forskellige typer. Dog er de fleste fokuseret på krisehåndtering frem for "hårde" militære opgaver. Hvad der dog er særligt interessant er, at listen over PESCO-projekter har lighed med den liste med fælles EU-NATO-projekter, som blev offentliggjort 5. december. Derudover er der i listen over nye EU-NATO-projekter lagt op til at sikre sammenhæng mellem CARD og f.eks. NATO's Forsvarsplanlægningsproces.⁸ Hvorvidt samarbejdet mellem EU og NATO i forhold til PESCO og CARD kan få betydning for Danmark, er uvist.

Tredjelande kan deltage i PESCO

På nuværende tidspunkt regner man med, at tredjelande vil kunne deltage i specifikke PESCO-projekter, f.eks. en operation eller et kapabilitetsprojekt.⁹ Derudover er der diskussioner om, hvorvidt tredjelande kan opnå observationsstatus i PESCO. Det skyldes med al sandsynlighed Brexit. Med et britisk exit vil Storbritannien tage en stor del af Europas avancerede militære udstyr med sig ud af EU. Nogen estimerer viser, at op til 25 pct. af EU's samlede militære kapacitet vil forsvinde med briterne.¹⁰ EU har derfor en interesse i at sikre britisk tilknytning til det europæiske forsvarssamarbejde.

En aftale, der sikrer britisk deltagelse i PESCO, vil også have konsekvenser for andre tredjelande. Norge, som på nuværende tidspunkt har en rammeaftale med EU

⁸ Common set of new proposals on the implementation of the Joint Declaration signed by the President of the European Council, the President of the European Commission and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization, 5. december 2017, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_149522.htm?selectedLocale=en.

⁹ Permanent Structured Cooperation: What's in a name?, Daniel Fiott, Antonio Missiroli og Thierry Tardy, EUISS, Chaillot Papers no. 142, November 2017, s. 34.

¹⁰ Post-Brexit EU Needs Joint Military HQ, Juncker Says, Reuters World News, 14. september 2016, <http://www.reuters.com/article/us-eu-juncker-defence-idUSKCN11K143>.

om dets deltagelse i FSFP, har en forventning om at kunne blive tilknyttet PESCO f.eks. gennem specifikke projekter.¹¹ Norge arbejder også for at kunne deltage i Forsvarsfonden.¹² Det paradoksale set med danske briller er, at ikke-EU-lande som Norge og (efter Brexit) Storbritannien ser ud til at kunne deltage i langt mere og i mere udbredt grad, når det gælder europæisk forsvar end Danmark – på grund af forsvarsforbeholdet.

Hvorvidt Danmark vil kunne vælge at deltage i specifikke PESCO-projekter eller opnå observatørstatus på lige vilkår med tredjelande er uvist. Selv hvis vi får mulighed for at deltage som observatør, vil Danmark sandsynligvis stadig have begrænset indflydelse. Ser vi f.eks. på Danmarks deltagelse som observatør i møderne mellem de europæiske forsvarsministre og i EU's militærkomite, har vi hverken taleret eller stemmeret. Danmark har ikke mulighed for at blive hørt. Tilsvarende vilkår kan tænkes at gælde for observatører i PESCO.

Konsekvenser for den danske forsvarsindustri

Statsminister Lars Løkke Ramussen har tidligere udtalt, at Danmark vil kunne deltage i Den Europæiske Forsvarsfond til trods for forsvarsforbeholdet.¹³ Det skyldes, at fonden anses som et industripolitisk initiativ. Det muliggør dansk deltagelse. I skrivende stund er danske virksomheder derfor engageret i Bruxelles for at blive en del af de konsortier, som vil byde ind på projekter finansieret af fonden.

Selvom den danske forsvarsindustri er forholdsvis lille med 91 virksomheder og omkring 3.000 ansatte, omsætter industrien for mellem 250 og 400 millioner euro om året. Omkring 40 pct. af industriens eksport går til lande i Europa.¹⁴ De fleste danske forsvarsvirksomheder er underleverandører, eller specialiserede nichevirksomheder.¹⁵ Modsat forsvarsindustrien i mange andre lande holdes den danske forsvarsindustri ikke kørende af Det Danske Forsvar. I de større lande som USA, England, Tyskland, Frankrig eller Italien har man af historiske og sikkerhedspolitiske grunde en forsvarsindustri, som er udviklet til at forsyne det nationale forsvar. De danske virksomheder er eksportorienterede. Fordi de danske virksomheder primært er underleverandører, og skal forsøge at klemme sig ind på

¹¹ Mott ettere forsvarssamarbeid i EU, Utenriksdepartementet, 15. november 2017, <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/eus-utenriksmote-i-brussel-viktig-skrutt-mot-pesco-samarbeid/id2578776/>.

¹² Norge kan være på vei inn i EUs nye fond for våpenforskning, Aftenposten, 18. juni 2017, <https://www.aftenposten.no/norge/politikk/i/55VeW/Norge-kan-vare-pa-vei-inn-i-EUs-nye-fond-for-vapenforskning>.

¹³ Løkke ser chance for danske virksomheder i EU-forsvarsfond, Berlingske Tidende 22. juni 2017, <https://www.b.dk/globalt/lokke-ser-chance-for-danske-virksomheder-i-eu-forsvarsfond>.

¹⁴ FAD Facts & Figures 2017-2018, Danish Defence and Security Industries Association, 2017, s. 11.

¹⁵ Dansk Industri: Danmarks lille forsvarsindustri er blandt de bedste, Kongressen, 4. marts. 2016, <http://www.kongressen.com/dansk-industri-danmarks-lille-forsvarsindustri-er-blandt-de-bedste/>.

større markeder, hvor der ofte er nationale forsvarsrelaterede underleverandører, så er det afgørende at virksomhederne er konkurrencedygtige.

Selvom Danmark kan deltage i Forsvarsfonden, kan den danske forsvarsindustri alligevel blive udfordret pga. forbeholdet. Kommissionen har besluttet at belønne lande, der også deltager i PESCO, med 10 pct. ekstra finansiering til projekter fra fonden.¹⁶ Det gælder både projekter inden for forskning i ny militærmateriel samt nye investeringer. Til forskning har Kommissionen foreløbigt allokert 500 millioner euro om året og til indkøb én milliard euro om året. Fondens årlige bidrag til indkøb forventes dog at kunne stige til op mod fem milliarder euro om året efter 2020.¹⁷ Bidragene fra fonden er dog kun tiltænkt som medfinansiering sammen med nationale bidrag, så industrien kan igangsætte flere projekter.

Udfordringen for Danmark er koblingen mellem fonden og PESCO. Hvis de europæiske virksomheder risikerer at få mindre finansiering fra fonden, hvis en dansk virksomhed deltager i projektet, kan det betyde at Danmark bliver valgt fra. Det kan betyde, at den danske forsvarsindustri går glip af investeringer og bliver hægtet af udviklingen. Det kan i sidste ende betyde tab af danske arbejdspladser.

Derfor arbejdes der intensivt fra flere virksomheders side for at blive en del af de fremtidige konsortier og komme over udfordringen med forbeholdet. Danske virksomheder kan her evt. overveje at omgå det ved at etablere datterselskaber i andre EU-lande, så man også kan operere under anden nationalitet med base i et af PESCO-landene. Det er endnu uvist om Danmark i den forbindelse vil gå glip af investeringer og fremtidige arbejdspladser, men risikoen foreligger.

Danmarks rolle i internationale operationer

På trods af Danmarks forsvarsforbehold deltager Danmark i stor stil i EU's civile operationer under FSFP. Med lanceringen af PESCO kan Danmark dog risikere at det civile danske engagement er tvunget til at ophøre.

Som en del af PESCO har de deltagende lande forpligtet sig til at deltage mere aktivt i EU's operationer, stille deployeringsstyrker til rådighed samt gøre sig i stand

¹⁶ Permanent Structured Cooperation: What's in a name?, Daniel Fiott, Antonio Missiroli og Thierry Tardy, EUISS, Chaillot Papers no. 142, November 2017, s. 47.

¹⁷ A European Defence Fund: €5.5 billion per year to boost Europe's defence capabilities, Europa-Kommissionen, 7. juni 2017, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-1508_en.htm.

til at deltage i krævende operationer rundt om i verden.¹⁸ Den kapabilitetsmæssige dimension af PESCO er understøttende for den operationelle, da formålet er, at gøre medlemslandene bedre rustet til at agere militært. Men de kapabiliteter, man udvikler via PESCO, og det materiel, man stiller til rådighed, er ikke kun tiltænkt EU's operationer. PESCO-landene kan også vælge at benytte dem til NATO og FN-operationer eller en koalitionsoperation udenom organisationerne.

Der kan foreløbigt peges på ni former for PESCO-engagement i operationer:¹⁹

1. En FSFP-operation med deltagelse fra EU-lande, PESCO-medlemmer og ikke-PESCO-medlemmer,
2. En FSFP-operation kun for PESCO-medlemmer,
3. En FSFP-operation kun for PESCO-medlemmer under artikel 44 i Lissabontraktaten²⁰,
4. En koalitionsoperation kun for PESCO-medlemmer,
5. En NATO-operation med deltagelse fra NATO-medlemmer og PESCO-medlemmer.
6. En NATO-operation kun for PESCO-medlemmer,
7. En FN-operation med deltagelse af FN-medlemmer og PESCO-medlemmer,
8. En FN-operation kun for PESCO-medlemmer,
9. En intern sikkerhedsoperation for PESCO-medlemmer.

For Danmarks vedkommende er det muligheden for, at PESCO-medlemmer kan igangsætte operationer i både EU-, NATO- og FN-regi udenom ikke-PESCO-medlemmer, som kan blive problematisk. Det kan nemlig betyde, at Danmarks manglende deltagelse i PESCO kan få konsekvenser for Danmarks mulighed for at deltage i internationale operationer generelt. Hvorvidt PESCO-landene kommer til at gøre brug af muligheden for at agere militært i NATO- eller FN-regi, er dog uvist. De deltagende lande har dog allerede forpligtet sig til et større operationelt engagement.

Et forældet forbehold

Danmarks gevinst ved de nye initiativer på forsvarsområdet i EU er altså i kraft af forsvarsforbeholdet begrænset. Forbeholdet har nu blokeret for dansk deltagelse

¹⁸ Notification on Permanent Structured Cooperation (PESCO) to the Council and to The High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy. Kan findes her: <http://www.consilium.europa.eu/da/press/press-releases/2017/11/13/defence-cooperation-23-member-states-sign-joint-notification-on-pesco/>.

¹⁹ For en lignende opgørelse se: Permanent Structured Cooperation: What's in a name?, Daniel Fiott, Antonio Missiroli og Thierry Tardy, EUISS, Chaillot Papers no. 142, November 2017.

²⁰ Artikel 44 i TEU omhandler overdragelse af opgaver til medlemsstaterne, f.eks. en mission.

i EU's forsvarssamarbejde i 25 år. I løbet af forsvarsforbeholdets levetid er det blevet aktiveret 141 gange ifølge Tænketanken EUROPAs opgørelse foretaget på 25-års-jubilæet for danskernes nej til Maastricht-traktaten.²¹ I 118 ud af i alt 141 aktiveringer (84 pct.) har forsvarsforbeholdet betydet, at Danmark ikke har kunnet bidrage til at gennemføre militæroperationer ledet af EU. I de resterende 16 pct. har det omhandlet udvidelse af forsvarssamarbejdet, f.eks. oprettelsen af Forsvarsagenturet i 2004, hvilket er det seneste eksempel. Med igangsættelsen af PESCO 11. december 2017 kan Danmark risikere at blive udelukket fra flere forsvarspolitiske initiativer, men også at andelen af operationer, vi ikke kan deltage i, stiger. Det kan i værste fald betyde isolation fra resten af Europa.

Forsvarsforbeholdet var aldrig tiltænkt at holde Danmark uden for hele samarbejdet. Bag det danske nej til Maastrichttraktaten i 1992 var bl.a. en bekymring for, at oprettelsen af en fælles forsvarspolitik ville føre til etableringen af en EU-hær. Nogle kritikere har allerede været ude og kalde PESCO første skridt på vejen mod en EU-hær.²² Her skal det dog bemærkes, at PESCO ikke omhandler oprettelsen af fælles stående styrker eller beredskabsstyrker. Formålet er at gøre det nemmere og mere effektivt for de deltagende lande at deployere militære styrker sammen. Engagementet i PESCO er stadig nationalt funderet.

Kunne Danmark deltage i de nye initiativer, ville det betyde en mere effektiv brug af det danske forsvarsbudget og sikre investeringer for den danske forsvarsindustri. Det ville samtidig betyde, at Danmark fik indflydelse på internationale operationer og missioner samt at den danske forsvarskapacitet var kompatibel med vores europæiske samarbejdspartneres. Derfor er det i dansk forsvars- og sikkerhedspolitisk interesse at gå med i så meget som muligt. Ønsket fra regeringen om at gå med i Forsvarsfonden er ét eksempel. Men skal vi have fuld glæde af EU's nye PESCO-samarbejde, vil det kræve et opgør med det 25 år gamle forbehold.

²¹ Forbeholdslandet Danmark: De mange aktiveringer af forbeholdende – og det voksende tab af suverænitæt, Tænketanken EUROPA, 2. juni 2017.

²² Se f.eks. EU-Parlamentet vil have en fælles EU-hær, Rina Ronja Kari, 17. marts 2017, <https://puls.b.dk/eu-parlamentet-vil-have-en-faelles-eu-haer/>.